
પ્રવચન નં. ૧૨૨, ગાથા-૧૧૦, શનિવાર, મહા વદ ૧, તા.૦૨-૦૨-૧૯૮૦

‘નિયમસાર’ ૧૧૦-ગાથા.

‘ભવ્યને...’ (અભવ્યને) છે પણ પ્રગટ થતું નથી એટલે છે એ નથી. અભવ્યને પણ પારિણામિકભાવ છે. એથી એને છે જે એ નથી જેવું છે. ભવ્યને પ્રગટ થાય છે. પાઠમાં તો ‘સકીયપરિણામો’ છે. પણ પરિણામનો અર્થ સ્વભાવ લેવાનો છે. પરિણામ એટલે પર્યાય નહિ. ‘ભવ્યને પારિણામિકભાવરૂપ સ્વભાવ હોવાને લીધે...’ એને તો સહજ સ્વભાવ,

‘પારિણામિકભાવ સ્વભાવ હોવાને લીધે પરમ સ્વભાવ છે. તે પંચમભાવ...’ ક્રમબદ્ધમાં પણ મૂળ તો પંચમભાવનો જ આશ્રય છે. ક્રમબદ્ધમાં ક્રમબદ્ધનો આશ્રય નથી. ક્રમબદ્ધમાં પણ પંચમભાવ એટલે જ્ઞાયકભાવ, એનો આશ્રય છે. ત્યારે એને ક્રમબદ્ધનો નિર્ણય થાય છે.

એથી કહે છે, ‘તે પંચમભાવ ઔદયિકાદિ ચાર વિભાવસ્વભાવોને અગોચર છે.’ ક્ષાયિકભાવને અગમ્ય છે. ક્ષયોપશમ, ઉપશમ અને ક્ષાયિકભાવમાં જ એ જણાય છે પણ ક્ષાયિકભાવને આશ્રયે જણાતો નથી. એથી એને કહ્યું કે ચાર વિભાવસ્વભાવ છે... આહાહા...! એને અગમ્ય છે. એને આશ્રયે તે ગમ્ય નથી. પરમસ્વભાવ જે સત્ત્વ છે, તત્ત્વ છે એને આશ્રયે ગમ્ય થાય છે, જણાય છે. તેથી ‘ચાર વિભાવસ્વભાવોને અગોચર છે.’

‘તેથી જ તે પંચમભાવ...’ આહાહા...! ‘ઉદય, ઉદીરણા, ક્ષય, ક્ષયોપશમ એવા વિવિધ વિકારો વિનાનો છે.’ વિકાર એટલે વિશેષ ભાવો. ચાર જે વિશેષ ભાવ છે એ વિનાનો છે. ત્રિકાળી પંચમ પરમભાવ, પંચમ પારિણામિક સ્વભાવભાવ એ ચાર ભાવ-વિકાર વિનાનો છે. વિકાર એટલે વિશેષ ભાવ. વિકાર વિનાનું સામાન્ય છે. આહાહા...! આવું ... છે. ચાર વિભાવને અગમ્ય તો કહ્યું પણ ચાર વિભાવને ... છે. વિશેષ ભાવ છે. વિશેષ ભાવને આશ્રયે સામાન્યભાવ, પંચમભાવ જણાતો નથી. સ્વભાવને આશ્રયે પંચમભાવ જણાય છે. જણાય છે ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિકમાં. પણ એ ત્રિકાળી વસ્તુ પરમસત્ વસ્તુ ત્રિકાળ એક સ્વભાવરૂપ, ચૈતન્યતત્ત્વ આખું એના આશ્રયે જણાય છે. આહાહા...! ક્ષાયિકભાવને અગમ્ય કહ્યું અને ચાર ભાવ વિકારવાળા કહ્યા. બે .. કહ્યા. ચાર ભાવોથી અગમ્ય છે એટલે કે આત્મા ત્રિકાળી પરમ પંચમભાવ ... અને પર્યાયો વિશેષ પ્રકારે છે, ... વિકાર ભાવ કીધો. છે ને? ઉદય, ઉદીરણા, ઉદયમાં લાવવાની ઉદીરણા છે. આહા...! ‘એવા વિવિધ વિકારો વિનાનો છે.’

‘આ કારણથી આ એકને પરમપણું છે,...’ ત્રિકાળી જે ધ્રુવ સ્વભાવ, ત્રિકાળી સકળ નિરાવરણ અખંડ એક સ્વભાવ ... ‘આ એકને પરમપણું છે,...’ આહાહા...! ત્રિકાળી સ્વભાવભાવ એકરૂપ ભાવ ... પંચમભાવ ... ચારને પરમપણું નથી. આહાહા...! ક્ષાયિકભાવ કેવળજ્ઞાન મોક્ષ એને પરમપણું નથી. એ .. નથી. આહાહા...! તે ... છે એ પર્યાયની અપેક્ષા નથી આ. સ્વકીય પરિણામ એટલે સ્વકીય પારિણામિકભાવ. એવા અર્થમાં શબ્દ વાપર્યો છે. ‘કુંદકુંદાર્યો’ પોતે પોતાના ભાવને માટે... આહાહા...! આ બધું આકરું પડે. .. તેનો આશ્રય નથી. પ્રગટે પ્રયાયે પણ ... પર્યાયનો આશ્રય લેવા જાય છે તો વિકલ્પ થાય છે. ક્ષાયિકસમક્રિતનો આશ્રય પણ જેને નથી. વિકારભાવ એટલે વિશેષ ભાવ (એને) અગમ્ય છે. પરમસ્વભાવભાવ, એને આશ્રયે અગમ્ય છે. આહાહા...! આ બહારની ધમાધમ ચાલે એમાં આ બેસવું (કઠણ પડે). ચાર ભાવને ગમ્ય નથી. ચાર ભાવ વિકારવાળા છે. એને ગમ્ય નથી એમ કીધું અને તે વિકાર વિશેષ ભાવ છે. તેથી તે વિશેષભાવને આશ્રયે .... આહાહા...!

‘આ કારણથી આ એકને...’ સ્વકીય પરિણામ ‘પંચાસ્તિકાય’માં બોલ લીધો છે. ૫૬મી

ગાથામાં. ત્યાં પારિણામિકભાવ ... એ પારિણામિક સ્વભાવ ત્રિકાળ. એવું સંસ્કૃત ટીકામાં છે. ત્રિકાળી પારિણામિકભાવ... આહાહા...! પારિણામિકભાવ એટલે પારિણામિક એટલે સ્વપરિણામિક ત્રિકાળી ત્રિકાળ પારિણામિકભાવ. એ ગમ્ય છે. એનો આશ્રય કરે તો જણાય એવો છે. પર્યાયનો આશ્રય કરે તો (જણાય એવો નથી). આહાહા...! ગજબ વાત છે. આટલું બધું .... કથાનુયોગનું ક્યાં ગયું? ક્યાંય ગયું નથી. બધું છે. ...

પલટવું નથી, જેની આદિ નથી, જેનો અંત નથી, જેની એકરૂપતા મટતી નથી, કોઈ દિ' અનેકરૂપે થતો નથી. આહાહા...! એવો જે ત્રિકાળી જ્ઞાયકસ્વભાવ પરમપારિણામિક સ્વભાવભાવ, એ એક જ પરમભાવ છે. ક્ષાયિકભાવ પણ પરમભાવ નથી. આહાહા...! ક્ષાયિકભાવને અગમ્ય કીધું એટલે કે એને આશ્રયે લક્ષ ન થાય. વિકારવાળો કીધો એટલે વિશેષ કીધો. એથી વિશેષને આશ્રયે સામાન્ય જણાય નહિ. અને તેથી તે ભાવને અપરમભાવ કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! છે?

‘બાકીના ચાર વિભાવોને અપરમપણું છે.’ ત્રણ પ્રકાર વાપર્યાં. ક્યા ત્રણ પ્રકાર? કે ચાર ભાવ છે એ વિભાવભાવ છે, તેને અગમ્ય છે. એ વિકારવાળા છે એટલે વિશેષવાળા છે, તેને આશ્રયે અગમ્ય છે. એ વિશેષભાવ છે તેથી તે અપરમભાવ છે. ત્રણ પ્રકાર કહીને એનો નિષેધ કરી દીધો. અને પહેલામાં ચાર ભાવને અગમ્ય (કહ્યું) ત્યારે પારિણામિક સ્વભાવને ગમ્ય છે (એમ કહ્યું). પારિણામિક સ્વભાવ વિશેષ વિનાનો છે. પારિણામિક સ્વભાવ તે એક પરમભાવસ્વરૂપ છે. આહાહા...! જ્યાં પૂર્ણ પરમાત્મા બિરાજે છે ત્યાં તેને ઢળવાનું છે. બાકી બધી વાતું છે.

ચારેય અનુયોગોમાં સારપણે, તાત્પર્યપણે અનુયોગમાં ‘પંચાસ્તિકાય’માં ૧૭૨ ગાથામાં વીતરાગભાવ એ ચારેય અનુયોગનો સાર છે. કોઈ કહે કે ચરણાનુયોગમાં ફલાણું છે, ઠીકણું છે. એ બધાનો સાર વીતરાગભાવ છે. અને વીતરાગભાવની પર્યાય એ વીતરાગભાવની પર્યાયને આશ્રયે પ્રગટતી નથી. આહાહા...! વીતરાગભાવની પર્યાય વીતરાગભાવ જે એક પરમ છે, ચારથી અગમ્ય છે, ચારના વિશેષથી ભિન્ન છે, જેને એક જ પરમપણું છે. બાકી બીજું અપરમપણું છે. આહાહા...! કહો, સમજાય છે? આવી વાતું.

હવે ઓલામાં એકેન્દ્રિયા, બેઠન્દ્રિયા, ત્રણેન્દ્રિયા, ચોથેન્દ્રિયા, પંચેન્દ્રિયા .... મિચ્છામી દુક્કડમ થઈ ગયું. સામાયિક થઈ ગઈ. ઈચ્છામી પડિકમણા તત્સુત્રી કરણેણં. આહાહા...! એ તો બધી વિકલ્પની વાતું છે. એ કાંઈ મોક્ષમાર્ગની વાતું નથી. આહાહા...! કેમકે આત્મા મુક્તસ્વરૂપ છે. અબંધસ્વરૂપ કહો કે મુક્તસ્વરૂપ કહો, મુક્તસ્વરૂપ કહો કે એક પરમભાવસ્વરૂપ કહો. ૧૪-૧૫ ગાથામાં જે અબંધ કીધો છે એનો અર્થ મુક્તસ્વરૂપ. અબંધ નાસ્તિથી કીધું છે. અસ્તિથી તે મુક્તસ્વરૂપ જ પ્રભુ છે. ચાર ભાવને એ અડતો પણ નથી. આહાહા...! ગજબ વાત!

પંચમ એક પરમભાવ, ચાર જે અપરમભાવ છે તેમાં આવતો નથી, તેથી અડતો નથી, તેથી તેને સ્પર્શતો નથી. આહાહા...! આવું સ્વરૂપ પછી 'સોનગઢ'વાળાનું એકાંત કહે નહિ? એ કહે ને એ કહે. આહાહા...! બહારમાં આમ ધમાધમ ચાલતી હોય, શિક્ષણ શિબિર અને હજારો માણસ ભેગા થાય. હો.. હા.. હો.. હા... એમાં પાંચ, પચાસ હજાર, લાખ, બે લાખ આપે. એને તો આમ ધર્મધુરંધર ભારે ધર્મી કહેવાય, લ્યો.

અહીં તો કહે છે, કે ક્ષાયિકભાવને આશ્રયે પણ પરમભાવ પ્રગટતો નથી, લે! તારા રૂપિયા-કૂપિયા તો ક્યાંય રહી ગયા. આહાહા...! ક્ષાયિકભાવ પ્રગટે છે એ પરમ પારિણામિકભાવને આશ્રયે પ્રગટે છે. એને આશ્રયે એ પ્રગટતો નથી. એટલે કે પહેલું ક્ષાયિકસમકિત આદિ થયું હોય, એને આશ્રયે ક્ષાયિક કેવળજ્ઞાન થતું નથી. આહાહા...! ચોથે (ગુણસ્થાને) ક્ષાયિકસમકિત થયું હોય પણ તેને આશ્રયે ક્ષાયિક કેવળજ્ઞાન થતું નથી. આહાહા...!

એક બાજુ કહેવું કે મોક્ષનો માર્ગ છે એનાથી મોક્ષ થાય છે. એ વ્યવહારના કથન છે. મોક્ષનો માર્ગ, તેનું ફળ તે મોક્ષ. અધુરી અપૂર્ણ શુદ્ધ દશા, તે પૂર્ણ શુદ્ધ દશાનું કારણ. એ અહીં નહિ. પૂર્ણ શુદ્ધ દશા, એને આશ્રયે પણ પૂર્ણ દશા રહેતી નથી, ઉત્પન્ન થતી નથી, ટકતી નથી, વધતી નથી. આહાહા...! આવી વાત છે. પછી માણસ ન કહે, કે આ બધું આખો દિ' પછી આ કરવું.. આ કરવું... આ કરવું... બસ, કરવું કાંઈ નહિ. કર્મ-કર્તા. અરે...! અહીં તો કહે છે કે ક્ષાયિકભાવનો કર્તા પણ નથી. સાંભળને! પરની કર્તાની વાત પણ ક્યાં કરવી? આહાહા...!

આવું દ્રવ્ય દષ્ટિમાં આવ્યા વિના દ્રવ્યને આશ્રયે જ ક્ષાયિકભાવ પ્રગટે છે. કેવળજ્ઞાન પણ દ્રવ્યને આશ્રયે પ્રગટે છે. કેવળજ્ઞાન મોક્ષમાર્ગને આશ્રયે પ્રગટે છે એમ કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. મોક્ષમાર્ગથી મોક્ષ થાય એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. આહાહા...! અહીં તો ક્ષાયિકભાવની મોક્ષની પર્યાય પણ પરમપારિણામિક એક સ્વભાવભાવને આશ્રયે થાય છે. તેથી 'બાકીના ચાર વિભાવોને અપરમપણું છે.' આહાહા...! ગજબ છે ને! ક્ષાયિકભાવ, કેવળજ્ઞાન, અનંતઆનંદ પ્રગટ, એ પણ અપરમભાવ છે, પરમભાવ નહિ. કાયમ ટકતા તત્ત્વનો રસકંદ, અનંતઆનંદનો કંદ, રસકંદ, ધ્રુવકંદ, એને આશ્રયે ક્ષાયિકભાવ પ્રગટે છે. ક્ષાયિકભાવને આશ્રયે ક્ષાયિકભાવ પ્રગટતો નથી. તેથી આ 'નિયમસાર'ની ૫૦મી ગાથામાં કહ્યું છે, કે પર્યાય છે એ પરદ્રવ્ય છે. ક્ષાયિક પર્યાય જે છે... આહાહા...! ક્ષાયિક સમકિત છે, ક્ષાયિક યથાખ્યાતચારિત્ર છે એ પરદ્રવ્ય છે. કેમકે એને આશ્રયે કોઈ દશા પ્રગટ થતી નથી. આહાહા...! પંચમભાવ જે ભગવાનઆત્મા, એને અવલંબે ક્રમબદ્ધનો નિર્ણય, એને અવલંબે ક્ષાયિકભાવની પર્યાયની પ્રગટતા, એને અવલંબે મોક્ષમાર્ગની પર્યાયની ઉત્પત્તિ અને એને અવલંબે મોક્ષની ઉત્પત્તિ (થાય છે). મોક્ષમાર્ગને લઈને મોક્ષની ઉત્પત્તિ (થાય) એ (વાત) પણ નહિ.

‘સમસ્ત કર્મરૂપી વિષવૃક્ષના મૂળને ઉખેડી નાખવામાં...’ એટલે કે... આ પર્યાયની વાત નથી. ‘સમસ્ત...’ પાઠ છે ને? ‘કમ્મમહીરુહમૂલચ્છેદસમત્થો’ ત્રિકાળી ભાવ. ‘કમ્મમહીરુહમૂલચ્છેદસમત્થો સકીયપરિણામો’ ‘સકીયપરિણામો’ એટલે ત્રિકાળી સ્વભાવ. આહાહા...! છે એમાં? છે કે નહિ? એ ‘સમસ્ત કર્મરૂપી વિષવૃક્ષના મૂળને ઉખેડી નાખવામાં...’ આહાહા...! તીર્થંકરગોત્ર એ કર્મરૂપી વિષવૃક્ષનું ફળ. આહાહા...! તીર્થંકરપ્રકૃતિ, આહારક શરીર, આહારક અંગોપાંગ, એનું બંધન એ બધા કર્મરૂપી વિષ-ઝેરના ઝાડ. આહાહા...! એ અમૃતનો સાગર, એ ઝેરના ઝાડને ઉખેડવામાં સમર્થ (છે). એટલે કે એમાં એ છે નહિ. છે? ‘મૂળને ઉખેડી નાખવામાં સમર્થ એવો આ પરમભાવ,...’ વળી પરમભાવમાં એ છે નહિ ને ઉખેડી નાખે ક્યાંથી? ભાષા આમ લીધી છે. એ પરમભાવ કર્મના ઝેરના ઝાડને નાશ કરવાને સમર્થ છે એટલે કે તેમાં તે છે નહિ. છે નહિ એટલે એ નાશ કરવાને સમર્થ છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- નાશ કરવામાં નિમિત્ત છે એમ કહેવાય?

ઉત્તર :- નિમિત્ત-ક્ષિમિતની અહીં વાત નથી.

અહીં તો પરમપારિણામિકભાવ જ કર્મને ઉખેડી નાખવામાં (સમર્થ છે) એટલે કે કર્મનો ભાવ એમાં છે જ નહિ. એટલે ઉખેડવું એ કહેવું એ તો એક અપેક્ષાથી વાત છે. આહાહા...! પરમભાવમાં અપરમભાવ છે નહિ. એમાં કર્મભાવ તો છે જ નહિ. છતાં એને ઉખેડી નાખવું કહેવું એ કથન છે. એ ૩૪ ગાથામાં આવી ગયું છે. આત્મા રાગનો નાશ કરે એ નામમાત્ર કથન છે. રાગનો, હોં! આ તો કર્મનું લીધું છે. આત્મા રાગનો નાશ કરે એ નામ કથન છે. કેમકે જ્યાં સ્વભાવનો આશ્રય થાય છે ત્યાં રાગ ઉત્પન્ન થતો નથી. તેને એ નાશ કરે છે એમ કહેવામાં આવે છે. નામકથન. પરમાર્થે તો નાશ કરનારો પણ નથી. આહાહા...!

‘સમસ્ત કર્મરૂપી...’ એમાં બધું આવી ગયું ને? તીર્થંકરગોત્રની પ્રકૃતિ પણ આવી ગઈ. ૧૪૮ કર્મની પ્રકૃતિ. એમાં તીર્થંકરગોત્રની પ્રકૃતિ આવી ગઈ. એ પંચમભાવ, એ પ્રકૃતિ ઝેરના ઝાડને ઉખેડવામાં એટલે એમાં છે જ નહિ. એમાં છે જ નહિ એટલે એ ઉખેડવામાં સમર્થ છે એમ આરોપથી કથન છે. આહાહા...! એવો આ પરમભાવ ‘વિષવૃક્ષના મૂળને ઉખેડી નાખવામાં સમર્થ એવો આ પરમભાવ,...’ વળી પહેલું કહ્યું કે એ પરમભાવ વિભાવસ્વભાવને અગોચર છે. વિભાવસ્વભાવ છે એ વિકારવાળા છે. વિશેષ છે. વિકાર એટલે વિશેષ છે. વિશેષને સામાન્ય કરતું જ નથી. પણ અહીં આ અપેક્ષાથી આમ લીધું. એક સામાન્યનો જ્યાં આશ્રય થાય છે ત્યાં વિશેષ ઉત્પન્ન થતાં જ નથી. વિશેષ નિર્મળ દશા ઉત્પન્ન થાય છે એ સામાન્યને આશ્રયે થાય છે. પૂર્વ જે નિર્મળ પરિણામ હતા એને લઈને બીજી નિર્મળ પર્યાય થઈ, એમ નથી. પૂર્વે પરિણામ નિર્મળ હતા તેથી પછીના પરિણામ નિર્મળ થયા, એમ નથી. કેમકે એ પર્યાયનો તો અભાવ થાય છે. ત્યારે ભાવરૂપ શું છે?

અભાવ ભાવને કરે નહિ. અભાવ-વ્યય એ ભાવને કરે નહિ, તો કરે કોણ? એટલું બતાવવા પંચમ પારિણામિકભાવ ઉખેડી નાખે એમ કીધું છે. બાકી તો એ ઉખેડતો પણ નથી. પંચમભાવની દષ્ટિ થઈ એટલે બીજો ભાવ ઉત્પન્ન થતો નથી. આહાહા...! આવું આકરું છે.

ધ્યેય શું છે એની એક જ વાત છે. પછી સાધ્ય તો પ્રગટે જ. સાધ્ય છે એ ક્ષાયિકભાવ છે પણ ધ્યેયને આશ્રયે પ્રગટે. આહાહા...! ધ્યાનના આશ્રયે પણ એ પ્રગટે નહિ. ધ્યાન પૂર્વની પર્યાય છે અને પછીની પર્યાય તેનું ફળ, એ પણ અહીં નથી. ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ ભગવાન, પંચમ પરમભાવ કર્મના મૂળને ઉખેડી નાખવા સમર્થ છે. એટલે કે એનામાં કર્મ છે જ નહિ. આહાહા...! પરમભાવ એ કર્મને સ્પર્શ્યો નથી. આહાહા...! એને ઉખેડી નાખવાને સમર્થ છે એમ આરોપથી કથન વ્યવહારથી છે. આહાહા...! એવી રીતે ઘણી વાત આમાં આવે છે. પરમભાવ આમ કરે અને પરમભાવ... પરમભાવ શું કરે? પરમભાવ તો પરમભાવ છે જ. આહાહા...!

ત્રિકાળી ધ્રુવ સ્વભાવ, નિત્ય સ્વભાવ, આનંદનું દળ, ત્રિકાળી આનંદદળ પરમભાવ, એને આશ્રયે ક્ષાયિકભાવ પ્રગટે છે, તેથી કર્મને ઉખેડી નાખવા સમર્થ છે એમ એને આરોપ અપાય છે. બાકી એ તો ઉખેડતો પણ નથી, ટાળતો પણ નથી અને રાખતો પણ નથી. એનામાં એ છે જ નહિ. જેમાં નથી તેને ઉખેડે એમ કહેવું... આહાહા...! સમજાય છે? પર્યાયમાં છે અને પર્યાયમાં નાશ થાય એ તો બરાબર છે. પણ પારિણામિકભાવમાં તો એ છે નહિ અને એ પારિણામિકભાવ એને ઉખેડવામાં સમર્થ છે, એ વ્યવહારના કથનથી પરમભાવની મહિમા બતાવી છે. આહાહા...!

ફરી ફરીને એને પરમભાવ ઉપર દષ્ટિ કરવાની છે. ‘લાખ વાતની વાત નિજ આતમ ઉર ધ્યાવો.’ પર્યાયને પણ નહિ. આતમ ધ્યાવો. આહાહા...! એકાંત નથી થતું આ? અનેકાંત માર્ગ છે. એ જ અનેકાંત છે કે આથી થાય છે અને બીજાથી થતું નથી. આહાહા...! ક્ષાયિકભાવથી ક્ષાયિકભાવ થતો નથી. એ તો પરમપારિણામિકભાવથી થાય છે. આહાહા...! એ પણ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. બાકી તો પર્યાય પર્યાયથી થાય છે. પરમભાવથી પણ એ પર્યાય થતી નથી. આહાહા...! ગાથા ઝીણી આવી. સવારનું ઝીણું હતું, હવે આ ગાથા ઝીણી આવી.

એવો ‘સમસ્ત કર્મરૂપી...’ આહા...! તીર્થંકર પ્રકૃતિનું બંધન છે પણ એ પણ પ્રકૃતિ છે, વિષવૃક્ષ છે. એ ‘સમસ્ત કર્મરૂપી વિષવૃક્ષના મૂળને ઉખેડી નાખવામાં સમર્થ એવો આ પરમભાવ...’ છે. એવો આ પરમભાવ. આહાહા...! આચાર્યોને શબ્દો થોડા પડે છે. કઈ રીતે પરમભાવ કહેવો, એથી ઉખેડી નાખવામાં સમર્થ કરીને સમજાવ્યું. બાકી ક્યાં એમાં છે તે ઉખેડે? આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? આહાહા...! વીતરાગમાર્ગ અલૌકિક છે. લૌકિકના વ્યવહારની સાથે ક્યાંય મેળ ખાય એવો નથી. લૌકિકથી વિરુદ્ધ લાગે, એકાંત લાગે એવું

છે. જે સમયે જે થાય તે થાય, તે પણ દ્રવ્યને કારણે નહિ. આહાહા..! અહીં તો કહે છે, દ્રવ્ય એને-ચાર ભાવને ઉખેડી નાખે છે. આહાહા..! એટલે કે એમાં એ પર્યાય છે નહિ. એમ કહેવું છે. એમાં એ ઉખેડવું એ સ્વરૂપમાં છે નહિ. એટલે ઉખેડી નાખે છે એવું ત્યાં કથન કરવામાં આવ્યું છે. આહાહા..!

‘આ પરમભાવ, ત્રિકાળ-નિરાવરણ...’ ત્રિકાળ-નિરાવરણ છે. આવરણ છે નહિ એ આવરણને ઉખેડે એમ કહીને પાછું વળી (કહે છે), ત્રિકાળ-નિરાવરણ છે. આહાહા..! ભગવાન પોતે ભગવત્ સ્વરૂપ પ્રભુ, વિશેષ પર્યાય વિનાનો, એ ત્રિકાળ-નિરાવરણ છે. ત્રિકાળ નિરાવરણ. નિગોદમાં પણ એ ત્રિકાળ નિરાવરણ જ છે. આહાહા..! પર્યાયમાં અક્ષરનો અનંતમો ભાગ નિગોદને વિકાસ રહી ગયો. પણ દ્રવ્ય તો ત્રિકાળ નિરાવરણ જ પડ્યું છે. ભગવાન તો એમાં પણ એવો ને એવો જ પડ્યો છે. આહાહા..! એક શરીરમાં અનંત આત્માઓ, એક શરીર અંગુલને અસંખ્યમા ભાગમાં અનંત આત્માઓ (રહે). એ અનંત આત્માઓ પરમાત્મસ્વરૂપ જ પડ્યા છે. એની અક્ષરના અનંતમાં ભાગની પર્યાય કે ક્ષાયિક પર્યાય, તેને એ પારિણામિકભાવ અડતો પણ નથી. આહાહા..!

ત્રિકાળ નિરાવરણ. ત્રિકાળ નિરાવરણ થયું તો પછી એને આવરણ ઉખેડી નાખે ક્યાં આવ્યું? ત્રિકાળ નિરાવરણ છે ને? તો એના પહેલા એમ કીધું કે ઉખેડી નાખે. આવરણને ઉખેડી નાખે છે. ભાષા, વ્યભિચારી ભાષા (છે). વસ્તુ ભિન્ન, ભાષા ભિન્ન. ભાષાથી કેટલુંક કહેવું? કેમ કહેવું એને? આહાહા..! એક કોર કહ્યું કે ઉખેડવામાં સમર્થ છે અને એક કોર કહેવું કે ત્રિકાળ નિરાવરણ છે.

એવા ‘નિજ કારણપરમાત્માના સ્વરૂપની શ્રદ્ધાથી પ્રતિપક્ષ...’ ત્રિકાળ નિરાવરણ એવો નિજ કારણપરમાત્મા. નિજ કારણ એમ લીધું પાછું. એમ નહિ કે ત્રિકાળ નિરાવરણ પરમાત્મા, કારણપરમાત્મા નહિ. નિજ કારણપરમાત્મા, આ કારણપરમાત્મા. ‘ત્રિકાળ-નિરાવરણ નિજ કારણપરમાત્માના સ્વરૂપની શ્રદ્ધાથી પ્રતિપક્ષ તીવ્ર મિથ્યાત્વ કર્મના ઉદયને લીધે...’ તીવ્ર મિથ્યાત્વ કર્મના પ્રગટપણાને લીધે ‘કુદૃષ્ટિને...’ આહાહા..! ‘સદા નિશ્ચયથી વિદ્યમાન હોવા છતાં...’ જેની દૃષ્ટિમાં એ ચીજ આવી નથી એને તે છે જ નહિ. આહાહા..! ધારણામાં જ્ઞાનમાં આવે છતાં એને એ છે, વસ્તુ છે નહિ એને. વસ્તુ જે ત્રિકાળ છે એ અનુભવમાં આવે છે એને એ છે. અનુભવમાં આવતી નથી એને એ નથી. છે તે નથી. આહાહા..!

‘મિથ્યાત્વકર્મના ઉદયને લીધે કુદૃષ્ટિને, સદા નિશ્ચયથી વિદ્યમાન હોવા છતાં...’ દેખો! સદા નિશ્ચયથી હયાતી ધરાવતો હોવા છતાં. ભગવાનઆત્મા પરમસ્વભાવભાવ ત્રિકાળ સદા હયાતી ધરાવતો હોવા છતાં, હયાતી એની સત્તા હોવા છતાં ‘અવિદ્યમાન જ છે...’ દૃષ્ટિમાં આવ્યો નથી એથી એને તો નથી. ભલે વસ્તુ હો. પણ વસ્તુ જ્યાં દૃષ્ટિમાં આવી નથી, જ્ઞાનમાં આવી નથી એને તો નથી જ. જ્ઞાનમાં એ ચીજ આવી નથી એને તો એ નથી.

સમજાણું કાંઈ?

‘વિદ્યમાન હોવા છતાં,...’ એમ કહ્યું ને? ‘વિદ્યમાન હોવા છતાં,...’ નિશ્ચયથી હયાતી-સત્તા ધરાવતા છતાં ‘અવિદ્યમાન જ છે...’ પર્યાયમાં દૃષ્ટિ હોવાથી, તે વસ્તુની દૃષ્ટિ નહિ હોવાથી, તેને વિદ્યમાન પણ અવિદ્યમાન જ છે. શું ચીજ છે એ દૃષ્ટિમાં આવી નથી. એના જ્ઞાનમાં એ જ્ઞેય આવ્યું નથી. એથી તે જ્ઞેય એને આવ્યું નથી માટે એ જ્ઞેય વિદ્યમાન હોવા છતાં જ્ઞાનમાં આવ્યું નથી માટે એને અવિદ્યમાન છે. આવી તો ટીકા છે. આહાહા...!

‘વિદ્યમાન હોવા છતાં,...’ આહાહા...! સત્તા જ પડી છે. ભલે મિથ્યાશ્રદ્ધા હોય, ભલે પર્યાયમાં કુદૃષ્ટિ હોય, પણ વસ્તુ તો વસ્તુ પડી જ છે. ત્રિકાળ નિરાવરણ જ છે. આહાહા...! પર્યાયમાં ગમે તે માને, તેથી વસ્તુ તો વિદ્યમાન જ છે. પણ તેને લક્ષમાં નથી આવી માટે હોવા છતાં એને નથી. એને તો એ પર્યાય છે એ છે. વસ્તુ તેને વિદ્યમાન છે તે એને નથી. પર્યાયની વિદ્યમાનતા છે. દ્રવ્યની વિદ્યમાનતા હોવા છતાં તેને અવિદ્યમાન છે. આહાહા...! આખી ગાથા એવી આકરી છે. આહાહા...!

વિદ્યમાન ત્રિકાળ પ્રભુ બિરાજમાન છે. એવો ને એવો ત્રિકાળ સકળ નિરાવરણ અખંડ એક પ્રતિભાસમય, પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય અવિનશ્વર શુદ્ધ પારિણામિક પરમભાવલક્ષણ નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય ત્રિકાળ નિરાવરણ છે. ત્રિકાળ નિરાવરણ વસ્તુ છે. એને રાગનો પણ સંબંધ નથી. પર્યાયના અંશમાં રાગનો સંબંધ છે. દ્રવ્યમાં-વસ્તુમાં તો રાગનો સંબંધ પણ નથી. આહાહા...! હવે આમાં વ્યવહારના રસિક જીવને કઠણ પડે. આ કરો... આ કરો... મદદ કરો... બીજાનો સંગ કરો. અહીં કહે છે, કે અહીં તો સંગ કરવાની પણ ના છે. અસંગને સંગ શા? અસંગને સંગ શું? વસ્તુ અસંગ છે. આહાહા...! એ સંગ કરવા જાય ત્યાં રાગ ઉત્પન્ન થશે. આહાહા...! અસંગમાં એ રાગ નથી. એ તો ત્રિકાળ નિરાવરણ અસંગ તત્ત્વ છે. ભગવાનઆત્મા બધાના આત્મા પર્યાયના લક્ષ વિના જુઓ તો, પર્યાયદૃષ્ટિ છૂટી છે એ લક્ષે જુઓ તો બધા આત્મા વિદ્યમાન પરમાત્મસ્વરૂપે બિરાજમાન જ છે. એને આવરણ પણ નથી અને એને અલ્પતા પણ નથી અને એને વિપરીતતા પણ નથી. આહાહા...! આ જાહેરાત છે.

પરમસ્વભાવભાવ... આહાહા...! જેને વિદ્યમાન હોવા છતાં કુદૃષ્ટિને, દૃષ્ટિની વિપરીતતાને. (અર્થાત્) પરનું કર્તાપણું માનનાર, રાગના કર્તાપણું માનનાર પર્યાયબુદ્ધિવંતને દ્રવ્યપણું વિદ્યમાન હોવા છતાં પર્યાયબુદ્ધિવાનને તે વસ્તુ નથી. એક સમયની પર્યાયની બુદ્ધિવાળાને (તે વસ્તુ નથી). એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. પર્યાયમૂંઢા પરસમયા. આહાહા...! એક સમયની અવસ્થાની દૃષ્ટિને મૂંઢ દૃષ્ટિને તે છે છતાં એને નથી. એના ખ્યાલમાં આવ્યા વિના આ છે એમ કેમ કહેવું? આહાહા...! છે એવો ભગવાન અંદર... આહાહા...! પરમભાવ જાણવામાં આવ્યો એને છે. જાણવામાં ન આવ્યો એને છે એ ખ્યાલમાં આવ્યા વિના આ છે એ શી રીતે એને માને?

આહાહા..!

એ તો 'સમયસાર'ની ૧૭-૧૮ ગાથામાં એ જ કહ્યું ને? પર્યાયમાં દ્રવ્ય જણાય છે. 'સમયસાર'ની ૧૭-૧૮ ગાથા. પર્યાયમાં... જ્ઞાનની પર્યાય છે એનો સ્વતઃ સ્વયં સ્વભાવ સ્વપરપ્રકાશક છે. સ્વતઃ સ્વભાવ છે. તેથી તે સ્વને પ્રકાશે છે. આહાહા..! પણ તેની નજર ત્યાં નથી એથી તેને પ્રકાશતો નથી. આહાહા..! પર્યાયમાં સ્વપરપ્રકાશક સામર્થ્ય હોવાથી, દ્રવ્ય-ગુણને લઈને નહિ, પર્યાયમાં સ્વપરપ્રકાશક જાણવાનું સામર્થ્ય હોવાથી દ્રવ્યને જાણે જ છે. છતાં તે સામર્થ્ય તરફ તેનું લક્ષ નથી. લક્ષ પર્યાય ઉપર હોવાથી અને પર્યાયથી આઘો જાય તો રાગ ઉપર લક્ષ હોવાથી તેને વિદ્યમાન છે (છતાં) તેને અવિદ્યમાન છે. આહાહા..! આવો ઉપદેશ છે. આમાં ટોળા ભેગા થાય, લાખો માણસ ભેગા થાય અને આ બેસે નહિ. વાત સાંભળતા એને (એમ થાય), એકાંત છે... એકાંત છે. રાડું પાડે. સાંભળ, ભાઈ! ભગવાન! એકાંત જ છે.

નિશ્ચયનય સમ્યક્ એકાંત છે. અનેકાંત પણ સમ્યક્ એકાંત છે. પર્યાય અને રાગાદિનું જ્ઞાન હોવા છતાં... આહાહા..! સમ્યક્ એકાંત એ નિશ્ચયનય છે, એ સમ્યક્ એકાંત એ નિશ્ચયનય તે સત્ય છે. તેની અપેક્ષાએ તો એ પર્યાય છે નહિ. આહાહા..! સમ્યક્ એકાંત છે. એ અનેકાંત છે. સમ્યક્ એકાંત એટલે આ છે (અને) આ નથી. એમ સમ્યક્ એકાંત તે અનેકાંત છે. અનેકાંત પણ અનેકાંત છે. અનેકાંત પણ અનેકાંત જ છે એમ નથી. અનેકાંત પણ સમ્યક્ એકાંત એવા નયની અપેક્ષાએ... આહાહા..! સમ્યક્ એકાંત છે. પર્યાયમાં અભાવ હોવા છતાં નિશ્ચયનયના સમ્યક્ એકાંતની અપેક્ષાએ, પરમભાવની દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ તે ભાવ છે જ નહિ. એમાં એ છે જ નહિ. એ સમ્યક્ એકાંત નિશ્ચય છે. આહાહા..! સમ્યક્ એકાંતનું જ્ઞાન થયું, એ પછી પર્યાય છે એને જાણે છે એ વ્યવહારજ્ઞાન, પ્રમાણજ્ઞાન થયું, પણ સમ્યક્ એકાંત થયું એને એ પ્રમાણજ્ઞાન હોય. જેને સમ્યક્ એકાંત થયું નથી એને પ્રમાણજ્ઞાન હોઈ શકે નહિ. આહાહા..! આવું છે. ત્યાં ક્યાંય આવું સાંભળ્યું હતું? સ્થાનકવાસીમાં?

મુમુક્ષુ :- દિગંબરમાં નથી તો સ્થાનકવાસીમાં...

ઉત્તર :- આકરું છે. દિગંબરમાં આકરું બહુ. અરે...રે...! કોઈ પ્રાણી દુઃખી થાય, વસ્તુની સ્થિતિથી વિપરીત માન્યતાથી વર્તમાન દુઃખી થાય, ભવિષ્યમાં દુઃખી થાય એવી કોની ભાવના હોય. આહાહા..! તેથી 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં અવાયમાં કહ્યું ને? હું પણ પૂર્ણ થાઉં અને બધા પૂર્ણ થાવ. પ્રભુ! તમે દુઃખી ન થાવ. આહાહા..! એ દુઃખ એ વસ્તુ જ નથી. અવસ્તુ છે. વસ્તુ તો મહા આનંદમય છે. અવસ્તુ છે તો ટળી શકે છે, વસ્તુ હોય એ ટળી શકે નહિ. આહાહા..! ભગવાન એમ કહીને કહે છે, હોં! 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં ધર્મધ્યાનનો બોલ લીધો છે. જ્યાં અવાય બોલ લીધો છે. એ અવાયમાં ધર્મી એમ વિચાર કરે છે... આહાહા..! હું તો ભગવાન છું. શક્તિએ પ્રગટ થવાનો છું જ. બધા પરમાત્માઓ શક્તિએ છે. પ્રગટ પર્યાયમાં પરમાત્મા

થાવ. કોઈ દુઃખી ન થાવ. આહાહા...! એવો ધર્મધ્યાનનો અવાયનો બોલ છે. ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’. ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’ છે ને? એમાં (છે). આહાહા...! બધા દ્રવ્ય સાધર્મી દ્રવ્ય છે. જેવો હું ભગવાન પરમભાવ છું, એવા જ બધા પરમભાવ સ્વભાવથી ભરેલા જ છે. આહાહા...! એ પ્રગટ થાવ. અમારે પણ પ્રગટ થવાનું છે જ. તમે પણ પ્રગટ થાવ. કોઈ દુઃખી ન થાવ, ભાઈ! આહાહા...! એવી ભાવના કરે છે.

૩૮મી ગાથામાં પણ આવ્યું ને? લોકલોક અહીં આવો, સમાય જાવ. ‘સમયસાર’ની ૩૮મી ગાથા. આ તો ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’ની. આહાહા...! અહીં બધા લોકલોક સમાય જાવ. જણાય જાવ. આખા સર્વ જીવો બધા આત્મામાં સમાય જાવ. આહાહા...! વિશાળ દૃષ્ટિ. દ્રવ્યદૃષ્ટિ થઈ ત્યાં વિશાળ દૃષ્ટિ થઈ, વિશાળ દૃષ્ટિ થતાં બધાને ભગવાન તરીકે (જુએ છે). ‘બહેન’ના પુસ્તકમાં આવે છે, અમે તો સર્વને સિદ્ધ સમાન જોઈએ છીએ, ચૈતન્યસ્વરૂપ જોઈએ છીએ. એ ગમે તેમ માને. આવે છે ને? ભાઈ! આહાહા...! એ ગમે તેમ માને. આહાહા...! ભગવાન! તારો આત્મા પણ પરમસ્વભાવરૂપ છે. તું ગમે તેમ માન, એથી કરીને એ તો પર્યાયની વ્યાખ્યા છે. વસ્તુ તો પરમાત્મા જ છે, ભાઈ! અને છે એવો થઈ જા. આહાહા...! પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ કરી લે. આહાહા...! અહીં કહેશે કે અભવીને એ નહિ બેસે.

‘(કારણ કે મિથ્યાદૃષ્ટિને તે પરમભાવના વિદ્યમાનપણાની શ્રદ્ધા નથી).’ જે વસ્તુ ખ્યાલમાં જ આવી નથી, આવડી અને આ આમ છે એવું જે જ્ઞાનમાં જ આવ્યું નથી, એને આ આવડો છે એ શી રીતે બેસે? એને શી રીતે બેસે? એને તો એ છે એ નથી. આહાહા...! ‘(કારણ કે મિથ્યાદૃષ્ટિને તે પરમભાવના વિદ્યમાનપણાની શ્રદ્ધા નથી).’ આહાહા...! પૂર્ણ પરમાત્મા, પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ છું. પૂર્ણ નિરાવરણ ત્રિકાળ નિરાવરણ સ્વરૂપ છું, એવી જેને શ્રદ્ધા નથી એટલે શ્રદ્ધામાં, ખ્યાલમાં વસ્તુ આવી નથી. જ્ઞાનમાં આ જ્ઞેય આવડું અને એવડું છે, એ જ્ઞાનમાં જ્ઞેય આવડું આવ્યું નથી એટલે એને તો છે જ નહિ. એને તો જેટલું જ્ઞાનમાં આવ્યું એટલો એ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? વસ્તુ અંદર પરિપૂર્ણ ભરી છે, એ જ્ઞાનમાં આવે નહિ એને માટે તો વિદ્યમાન હોવા છતાં અવિદ્યમાન છે. એ ભલે અવિદ્યમાન માને, પણ વસ્તુ તો વિદ્યમાન છે જ. જેને વિદ્યમાનનું જ્ઞાન થયું છે, ઓલો ભલે અવિદ્યમાન માને, પણ એની ચીજ વિદ્યમાન છે એમ તો એને પણ દૃષ્ટિમાં છે. મહા ભગવાન બિરાજે છે. આહાહા...!

‘નિત્યનિગોદના જીવોને પણ...’ જોયું? નિગોદમાંથી કોઈ દિ’ નીકળતા નથી. આહાહા...! એક શરીરના અનંતમાં ભાગમાંથી નીકળે. એવા તો નિગોદના અસંખ્ય શરીર છે. એક શરીરને અનંતમે ભાગે જીવ બહાર આવે છે. આહાહા...! ઓ...હો...હો...! જેવી વસ્તુ વિદ્યમાન ત્રિકાળ છે, એવી રીતે પર્યાયમાં ‘નિત્યનિગોદના જીવોને પણ...’ આહાહા...! ‘શુદ્ધનિશ્ચયનયથી તે પરમભાવ ‘અભવ્યત્વપારિણામિક’ એવા નામ સહિત નથી...’ એ અંદર વિદ્યમાન છે

તે નથી એમ નથી. એમ. ‘અભવ્યત્વપારિણામિક’ એવા નામ સહિત નથી...’ અભવીને તો પરિણતિ થતી નથી. એવું આ નથી. આહાહા...! છે?

‘નિત્યનિગોદના જીવોને પણ શુદ્ધનિશ્ચયથી તે પરમભાવ ‘અભવ્યત્વપારિણામિક’ એવા નામ સહિત નથી...’ એનો ત્રિકાળ સ્વભાવ એ અભવ્યત્વપારિણામિક જેવો નથી. ‘અભવ્યત્વ પારિણામિક’ને તો પર્યાયમાં કોઈ દિ’ આવતો જ નથી. અને આને તો પર્યાયમાં આવે એ રીતે છે. આહાહા...! શું કહ્યું સમજાણું? અભવી જીવને વિદ્યમાન તો છે પણ ખ્યાલમાં આવતો નથી માટે એને નથી. એવી રીતે બીજા બધાને નથી. આહાહા...! ખ્યાલમાં આવે એવો એ રીતે અંદર છે. આહાહા...! જોયું? ‘અભવ્યત્વપારિણામિક’ એવા નામ સહિત નથી (પરંતુ શુદ્ધપણે જ છે).’ એ વસ્તુ તો એની શુદ્ધપણે જ છે. એ પર્યાયમાં ભલે ગમે તેમ માને. વસ્તુ શુદ્ધ (છે એમ) પોતાને પર્યાયદષ્ટિ ગઈ છે, તો એ પર્યાયદષ્ટિથી સામાને ન જોતાં શુદ્ધ વસ્તુ છે, પરમસ્વભાવભાવથી ભરેલો છે એમ (જોવે) છે. એનો દષ્ટાંત દેશે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)